
WERKSESSIE WATERAGENDA 3 MEI 2017

verslag

De provincie Noord-Brabant werkt aan de voorbereiding voor de Brabantse Omgevingsvisie. De vier Brabantse waterschappen, het provinciaal Programma Verbindend Water en drinkwaterbedrijf Brabant Water hebben in 2016 besloten niet te wachten op de resultaten, maar proactief samen te werken aan een waterbouwsteen. Het resultaat is 'Water in Brabant 2030 – Wateragenda', kortweg de Wateragenda. Op 3 mei is over deze Wateragenda een werksessie georganiseerd, om de inhoud te delen en ruimte te geven voor reacties, verdieping, aanscherping en verbindingen.

1. Opening

Peter Glas, watergraaf van waterschap De Dommel, heet allen welkom. Jonas Heffels van waterschap Aa en Maas is dagvoorzitter.

Centraal in de ruimte staat de Watertafel: een bespreektafel met daarin een plat aquarium waarin de kaart van Brabant (met hoofdwaterlopen) zichtbaar is en waartussen organismen (vissen, macrofauna, planten) uit het riviertje de Dommel leven. Met behulp van een beamer kunnen kaarten over de Brabantse kaart worden gebracht, wat het gesprek over klimaat, water en omgeving in Brabant op een ludieke manier bevordert.

2. Toelichting op de Wateragenda – Paul van Dijk

Paul van Dijk (waterschap De Dommel) geeft een toelichting op het doel, de status en de inhoud van de Wateragenda. Hierin wordt het verhaal van water in Brabant gegeven (*historisch perspectief*), een beeld geschetst van de situatie van water en klimaat rond 2030 (*toekomstperspectief*) en ambities, urgenties en stappen voor de komende jaren gegeven om daaraan samen met de omgevingspartners invulling te geven (*ontwikkelperspectief*). De Wateragenda is daarmee geen eindproduct, integendeel. Het is een agenda die zich

ontwikkelt. De huidige Wateragenda richt zich vooral op verbindingen van water en klimaat in de Brabantse Omgevingsvisie, maar is bruikbaar bij andere ontwikkelingen als gemeentelijke Omgevingsvisies en regionale plannen en gebiedsprocessen.

De kern van de Wateragenda bestaat uit drie adviezen richting de Brabantse Omgevingsvisie:

1. Ontwikkel de lagenbenadering dóór als afwegingskader, zo mogelijk als stimuleringskader;
2. Maak onderscheid in drie 'watersporen' (op kaart):
  - spoor 1: de Brabantse ruggengraat klimaatadaptatie, waarin 'water' het eerste afwegingskader vormt
  - spoor 2: overig Brabant, waarin water een kwaliteitsimpuls biedt voor verbindingen en ontwikkelingen
  - spoor 3: de ondergrond, met het belang van de strategische drinkwatervoorraden;
3. Voor zes waterthema's wordt samen met andere partijen verkend welke ambities we nastreven en vooral hoe dit een plek krijgt in een omgevingsbeleid dat is gericht op 'klimaatbestendigheid en omgevingskwaliteit':
  - o Waterveiligheid
  - o Ruimte voor water
  - o Voldoende, schoon en gezond water
  - o Samenwerken gericht op klimaat- en waterverbindingen
  - o Waterbewustzijn
  - o Ruimtelijke adaptatie, met name klimaat en water in bebouwd gebied.

3. Interview met gedeputeerde Erik van Merrienboer en watergraaf Peter Glas – Jonas Heffels

Tijdens het interview met de Brabantse RO-gedeputeerde en de watergraaf komt al snel het dilemma van deze veranderende tijd aan de orde: keuzestress of 'wie kiest bepaalt'.

Gedeputeerde Erik van Merrienboer daagt dan ook uit om met de Wateragenda meer lef te tonen om een betekenisvolle bijdrage te leveren aan de grote opgaven zoals de verstedelijking, circulaire economie en andere samenwerkingsvormen, publiek en privaat. Wat is het bodem-, klimaat-, waterbewustzijn bij bewoners? Hier liggen grote opgaven, hoe pakken we die met hen op? Hij pleit voor een goede balans tussen overheidssturing en participatie van de samenleving en refereert daarvoor naar de aanbeveling van Brabant Advies: 'Overheid, keer terug, maak keuzes en stel doelen'. Daarbij wordt door hem de overweging gesteld of we de doelen en opgaven nu niet teveel technisch willen aanpakken of dat er meer ingrijpende keuzes nodig zijn. Met een focus op 2050 zijn veel keuzes nog niet gemaakt, de urgentie om de komende 8 tot 10 jaar echt koersen uit te zetten en tot maatregelen te komen is groot.

Watergraaf Peter Glas stelt uitdagend dat 'wie nu kiest bepaalt'. Via het maatschappelijke debat moet duidelijker worden wat we willen en op welke plek, daarna gaan we met elkaar bepalen hoe we dat gaan doen. Hij stelt dat grote delen van Brabant de komende 30 jaar op de schop gaan, keuzes worden door een samenspel van overheden, markt en streekpartijen gemaakt op basis van afwegingen tussen kansen en bedreigingen, gerelateerd aan de uiteindelijke kwaliteit van de leefomgeving op de desbetreffende plek. Waarbij de kansen een stapeling van thema's, doelen en opgaven vormen, zoals bij o.a. het Bossche Broek is toegepast. Hij vindt dat de Wateragenda handvatten biedt om keuzes te maken en tot verbindingen te komen. Segregeren past niet meer. Als laatste roept hij op om in de Omgevingsvisie een plaats op te nemen om het wateroverleg tussen waterschappen en andere overheden kracht te geven. De urgentie van klimaatontwikkeling vraagt hier om.

Enkele reacties:

Nol Verdaasdonk (BMF): er is meer ambitie nodig voor de aanpak van klimaatverandering. We zitten nog teveel vast in processen en structuren van vandaag.

Sas Terpstra (provincie): gaan we optimaliseren en meekoppelen of maken we andere systeemkeuzes?

Jan Baan (Brabants Landschap): we hebben richtinggevende principes nodig om keuzes te kunnen maken. Dat betekent zowel pijn als gemak. De Lagenbenadering biedt goede perspectieven voor het maken van keuzes.

4. Werksessie

Centraal rondom de Watertafel worden drie bespreekpunten ingeleid, die aan drie deeltafels in twee sessies worden uitgewerkt. Tijdens de eerste sessie ligt de nadruk op inhoud: WAT (wat betekent dit, wat zijn zorgen/aandachtspunten hierin, wat zijn kansen, wat moet hierover beslist in de Omgevingsvisie komen). De tweede sessie gaat verder in op HOE (hoe gaan we dit bereiken, wat is nodig, hoe kan de Omgevingsvisie hierin helpen).

4a. Bespreekpunt 1. Ruimte voor water

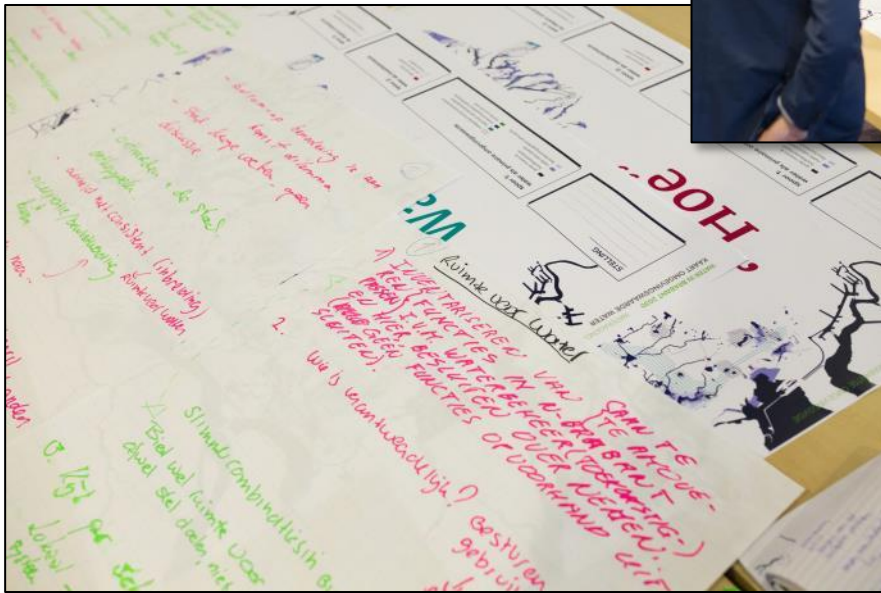
Bespreekpunt:

De basis van onze Brabantse leefomgeving is door klimaatverandering nog onvoldoende op orde. Klimaatverandering vraagt om méér Ruimte voor Water. Zoals 10% in de stad, de aanpak van waterrobuuste beekdalen en in de haarvaten van het gebied.

Werksessie WAT

Hoe maken we Ruimte voor Water?

Om ook in de toekomst voldoende 'Ruimte voor Water' te hebben is het nodig om in specifieke situaties bestaande functies te **amoveren** (= kiezen). Beschikbare ruimte voor klimaatadaptatie wordt voorts niet goed benut. Zo worden in bestaand stedelijk gebied lege ruimten ingevuld door inbreiding in plaats van

ruimte voor klimaatbestendigheid. Het is daarom goed om in de Omgevingsvisie **duidelijker principes** te benoemen om waterrobuust en klimaatbestendig te worden. Daarnaast kunnen we ook veel bereiken door **slimme combinaties** te maken. Het is dan nodig om doelen centraal te stellen en niet de middelen.

Ruimte voor water moeten we niet alleen zien in het licht van (kortdurende) wateroverlast, maar juist ook om voorbereid te zijn op (langere periodes van) droogte en watertekort.

Dansen tussen schalen

Op lokaal niveau bestaan vaak de mogelijkheden om binnen de marges van het plangebied te optimaliseren door maatwerk te maken en door verbindingen te leggen (integraliteit). Op (boven) regionaal niveau bestaan meer mogelijkheden om te sturen op transformaties .

lokaal	regionaal	bovenregionaal
optimalisatie	↔	transformatie

Overheid versus gebruiker; wie is verantwoordelijk?

Van ontzorgen naar **bewustwording en acceptatie**.

Bewustwording is een actieve sleutel om bewoners en gebruikers te stimuleren zelf actiever aan de kwaliteit van hun omgeving te werken. Dit vraagt om een strategie en actie om hen te faciliteren en te stimuleren een actieve rol te spelen in de oplossing van waterproblemen. Maar ook de acceptatie dat niet alle overlast/tekort voorkomen kan worden.

De lasten en lusten op perceelsniveau mogen sterker voelbaar zijn bij de gebruiker. Zo zijn grondeigenaren zelf verantwoordelijk voor de kwaliteit van hun grond en wat water daarmee doet. De gebruiker kan zelf door **maatregelen op perceelniveau** een andere teelt, ontstenen en afkoppelen bijdragen aan oplossingen. Dit moet wel inzichtelijk zijn (**risicokaarten, kansenkaarten**). Maak duidelijk welke **voorzieningsniveau** de ondernemer en burger mag verwachten van de overheden.

De gebruiker alleen gaat het klimaatprobleem niet oplossen. Er is meer nodig! Zoals een actieve rol van provincie, gemeenten en waterschap. Dilemma is dat het klimaatbelang soms ondergeschikt is aan andere belangen, zoals economie. De afwegingen daarvoor zijn niet altijd terecht. **Er is te verdienen aan klimaatadaptatie**. Eventueel invoeren van 'het kwartje voor klimaat/water'.

Waar zit de keuzestress wat betreft ruimte voor water?

- Vooral in de lage delen van het landschap. Daar vond je van oudsher de overstromingsgebieden, natte natuur en weidegebieden, terwijl daar nu ook akkerbouw, woningen en andere natschadegevoelige functies gevonden worden.
- Daar waar beekdalen de gebouwde omgeving (steden) raakt en de ruimte voor water beperkt is
- Het Reeshof in Tilburg (hoe het niet moet)
- Een golfterrein aan de oever van de Dommel (saneren).

Werkessie HOE: van beekherstel naar beekdalherstel

Beekdalherstel is per definitie een integrale opgave. Als aanpak wordt voorgesteld om de **Mutual Gains Approach** als basis voor integrale gebiedsontwikkeling te hanteren. Dit is onder meer toegepast in het gebiedsproces van de grenscorridor N69. Dit zou als een sturingsfilosofie in de Omgevingsvisie kunnen worden opgenomen.

4b. Bespreekpunt 2. Lagenbenadering als afwegingskader

Bespreekpunt:

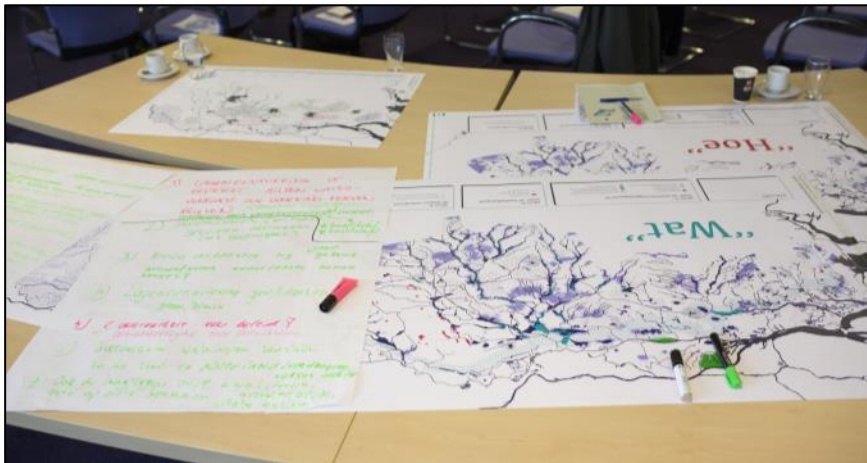
Water moet (weer) meer leidend zijn voor het grondgebruik, het ontwerp en inrichting van de omgeving. De Lagenbenadering biedt hiervoor een goed kader (1), maar moet verder worden doorontwikkeld als afwegings- en stimuleringskader (2).

Werkessie WAT

De kracht van de lagenbenadering

De lagenbenadering als hulpmiddel om tot een kwalitatieve leefomgeving te komen wordt op zich omarmd. Al verschillen de beelden hierover en zijn er ook nog veel vragen.

Voordelen zijn dat de lagenbenadering, die stelt dat laag-dynamische onderste lagen (zoals bodem en grond- en oppervlaktewater) meer sturend zijn voor hoog-dynamische bovenste lagen (zoals verstedelijking en grondgebruik), onderbouwde motivaties en handvatten biedt voor keuzes in omgevingsbeleid. Daarmee draagt het bij aan de continuïteit van de gestelde beleidskoers, aan gebiedsgerichte plannen door initiatiefnemers en als afwegings-/toetsingskader voor maatwerk. Op elk schaalniveau. De lagenbenadering geeft daarmee niet alleen richting aan het omgevingsbeleid, maar draagt ook bij aan de waarden van alle lagen zelf, zoals herstel van bodem- en watersystemen, gebiedseigen landschapswaarden en cultuurhistorie, kaders voor aangepaste ontwerpen en de gebruikswaarde (de juiste functie op de juiste plek, waarmee o.a. risico's op overstromingschade wordt beperkt en de economische waarde wordt vergroot).

De lagenbenadering geeft zicht op kansen en risico's voor het grondgebruik. Welke opties voor keuzevrijheid willen we hanteren, een gevoelig punt. Het is daarbij van belang dat in die afwegingen dezelfde taal wordt gesproken, dit is een risicofactor. De lagenbenadering geeft veel kansen

voor groen/blauw, maar onderkend wordt dat de lagen niet sectoraal beschouwd moeten worden. En zijn de harde normeringen voor o.a. waterveiligheid en wateroverlast nu een kans of een risico om via de lagenbenadering te werken aan omgevingskwaliteiten? De lagenbenadering bevat ook elementen die inzetbaar zijn voor businessmodellen bij plannen.

Varianten op de lagenbenadering

Er zijn ook kanttekeningen en overwegingen gegeven.

Overweging is of het gedachtengoed van de lagenbenadering volstaat voor vooral urgentiegebieden, zoals wateroverlastgebieden en de beekdalen. Het instrument van de watertoets kan worden vervangen door kansen- of risicokaarten of door waterinstructiekaarten over waterkwantiteit en waterkwaliteit. Of door een 'waterladder' (vergelijkbaar met het afwegingskader van de verstedelijkingsladder).

Werkessie HOE

In het algemeen is de oproep aan de provincie om op dat schaalniveau met de Omgevingsvisie richting te geven en keuzes te maken. De lagenbenadering als hulpmiddel biedt daarvoor continuïteit, integrale afwegingen en eenduidigheid.

Adviezen en overwegingen:

- Ga uit van de werking van het systeem. Breng deze eerst goed in beeld en maak onderscheid in schaalniveaus (lokaal, bovenlokaal en provinciaal);
- De lagenbenadering biedt kaders voor de wijze van samenwerking, niet over wie bevoegd gezag is;
- Hoe gaan we om met harde doelen (bijv. KRW, normeringen) en zachte doelen (als belevingswaarde, landschapswaarde). Resultaat- of inspanningsverplichtingen?
- De systematiek van de PAS of BZV inzetten als toepassing voor bescherming dan wel ontwikkeling?
- Oefen met een pilotgebied, bijvoorbeeld een beekdal.

4c. Bespreekpunt 3. Kansrijke omgevingsthema's

Bespreekpunt:

Benoem de top 5 van kansrijke omgevingsthema's om water en klimaat aan te verbinden.

Werkessie WAT

Omdenken; de kracht en waarde van water

- Zie water meer als lust dan als last; water wordt nu nog teveel geproblematiseerd.

- Water is ‘blauw goud’, met een economische waarde. Hier moeten we een goede afweging maken in het beschermen versus het benutten van water vanuit economische principes. Bijv. in relatie tot transport over water en de energietransitie;
- We moeten meer gaan denken in alternatieve ruimtelijke concepten. We zouden het traditionele Brabant Mozaïek, met zijn kleinschalige en veelkleurige ruimtelijke patronen van stad en platteland, moeten inwisselen voor een concept dat Brabant beschouwt als één metropool.
- Ga omdenken over de watermachine. Perfectioneer en optimaliseer de watermachine, “laat hem lopen als een zonnetje”. Innoveer de watermachine, wees creatief.

Water als ontwikkelperspectief voor belangen en plannen van anderen

- Er moet meer aandacht voor de bodemkwaliteit, zoals het vochthoudend vermogen, komen;
- Droogte vraagt om nadrukkelijker aanpak. Het klimaatprobleem betreft in veel (landelijke) gemeenten de verdroging, meer nog dan wateroverlast en hittestress. Kansen voor aanpak zijn er via bodembeheer, ruimte voor water reserveren, vasthouden waar neerslag valt en daarvoor iedereen een verantwoordelijkheid of rol geven. Ook terugpompen van water, op bedrijfsniveau en op hogere schaalniveaus, wordt als een mogelijke (effectgerichte) oplossing genoemd;
- Het PMWP heeft te weinig effectieve maatregelen. De huidige toekomstvisie van Brabant biedt voldoende aansluitmogelijkheden (duurzaamheid, circulaire economie e.d.) om maatregelen te nemen. Waterbeleid en -beheer biedt veel kansen om die bestaande toekomstvisies te verwezenlijken;
- Maak beter gebruik van mogelijkheden voor waterberging in groenblauwe mantel en grondwaterbeschermingsgebieden;
- Verbeter/veraangenaam het woon- en leefklimaat door vergroening en vernatting. Zorg voor een gezonde verstedelijking, waarin hittestress en wateroverlast tot een minimum worden beperkt. De grote steden in Brabant (B5) zouden hier een trekkende rol in moeten vervullen.

Zet méér in op waterbewustzijn

- (Water)bewustzijn is een belangrijk aandachtspunt. Er zijn vele veranderingen in onze omgeving gaande, overheden gaan niet alle veranderingen regelen. Burgers en ondernemers zullen o.a. moeten accepteren dat wateroverlast niet 100% door maatregelen voorkomen kan worden en binnen marges geaccepteerd zal moeten worden. Ook de verruiming van beekdalen, als een middel om invulling te geven aan een robuust systeem en daarmee te anticiperen op klimaatverandering, zal consequenties hebben voor bewoners in en gebruikers van die beekdalen;
- Zorg voor bewustzijn van water en natuur als bron van het leven. En veranker dit in het onderwijs. Breng bewustwording en gedrag bij aan kinderen hoe om te gaan met water, zowel hier in Brabant/Nederland, als mondiaal. Dit is een belangrijke lange termijnmaatregel. Zet in dit verband ouderen in als waterambassadeurs “die in latere levensfasen tot diepere inzichten komen”;
- Vergroot de beleefbaarheid van water.

Waterverbindingen

- Watersysteem is vooral ingericht op de agrarische functie, op voedselproductie. De voedseltransitie biedt een kans om het watersysteem anders in te richten (en vice versa).
- In het licht van de lagenbenadering en meekoppelmecanismen kun je het watersysteem leggen op het natuursysteem (beekdalen), het stedelijk systeem, het landbouwsysteem etc.
- Versterk grensoverschrijdend waterbeheer (Vlaanderen). Het conserveren van water dat van buiten Brabant binnenkomt (‘waterinvoer’) kan een middel zijn om verdroging te bestrijden.

Wrap up naar vijf omgevingsthema’s

- Meer aandacht voor **aanpak verdroging** (via bodembeheer, maar ook via technische en ruimtelijke ingrepen)
- Versterk de **economische waarde van water** (‘blauw goud’), o.a. in relatie tot energietransitie
- Zorg voor betere **bewustwording** voor belang van de onderste lagen in de lagenbenadering.

- **Verbindt** de verschillende transities (energie, voedsel, water, natuur, verstedelijking)
- Focus op een **gezonde leefomgeving**, zowel in de stad als in het buitengebied.

Werkessie HOE

- Wat vinden gebieden er zelf van? Reconstructiecommissies, streeknetwerken, gebiedsprocessen (o.a. Stroomgebiedbeheerplannen-KRW) zijn opgeheven, maar hebben wel hun nut gehad voor de doelen waarvoor ze waren ingesteld. Zoiets zouden we nu weer kunnen doen. Kunnen de regio's die rol pakken? Het gaat er om logische bestuurlijke verbindingen te maken.
- Grote steden moeten een trekkersrol nemen (vanuit een metropoolconcept). Maar ook het lokale niveau moet goed worden betrokken. Verschillende thema's spelen in verschillende gebieden en op verschillende schaalniveaus. Uitdaging is tot logische indelingen te komen: wat zijn de krachtenvelden, wie zijn de gebiedspartijen?
- Wat wordt potentie gedreven en wat wordt urgentie gedreven?
- Flexibele organisatie versus een onduidelijke agenda, wat is het perspectief?
- Hoe ga je om met (bestuurlijke) continuïteit in de lagenbenadering?
- Willen we wel een vlekkenkaart?
- Daag gebieden uit zelf met oplossingen te komen (er werden er twee met name genoemd: Zundert e.o. en De Peelgemeenten rond Helmond).